

VİCTOR HUGO VE RECAÎ-ZADE MAHMUT EKREM'DE ÇOCUK SEVGİSİ

Yrd. Doç.Dr. Tamer SEZER
Selçuk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi
Fransız Dili ve Edebiyatı Bölümü

Özet

Romantik akımın en büyük kuramcısı ve savunucusu olan Victor Hugo, doğa ve kahramanlık şiirlerinin yanında ölümle ilgili konuları da işlemiştir. Bundan dolayı Hugo'nun şiiri lirik şiirin en güzel örneğidir. Recaî-zade Mahmut Ekrem'i bu tarzıyla önemli ölçüde etkilemiştir. Birisi ölen kızı, diğeri de ölen oğlu için şiir yazmıştır.

Anahtar Kelimeler: Victor Hugo, Recai-zade Mahmut Ekrem, lirik şiir, çocuk sevgisi.

CHILD AFFECTION IN VICTOR HUGO AND RECAÎ-ZADE MAHMUT EKREM

Abstract

After our studies concerning Art Poetic de Victor Hugo, we have observed that Victor Hugo, french poet romantic (1802-1885) has influenced as a romantic poet Recaî-zade Mahmut Ekrem, turkish poet (1847-1914). Hugo wrote his poem entitled "Demain dès l'aube" after the death of his dear daughter. Recaî-zade wrote also a poetry entitled "Ah Nijad" where the one expressed his suffering because of the death his son. The influence of Hugo on Recaî-zade is evident as a lyric poet, in other words, Recaî-zade Ekrem was inspired unsiderably by Victor Hugo

Key Words: Victor Hugo, Recai-zade Mahmut Ekrem, poet lyric, affection for child.

Hem on dokuzuncu, hem de yirminci yüzyılın en büyük Fransız yazarlarından olan Proust'un, "Bütün büyük yazarlar bazı bakımlardan birbirleriyle benzeşirler ve insanlık var oldukça yaşayan deha sahibi tek bir kişinin farklı ve bazen de çelişkili anları gibidirler sanki."¹ görüşüne bağlı olarak biz de araştırmalarımızda Victor Hugo'da biraz Shakespeare'den, Proust'ta, Balzac ve Flaubert'den, Alain Robbe-Grillet'de de Flaubert ve Proust'tan esinlenmeler görmekteyiz. Bu, sanatın her dalında görülen bir gerçektir. Bizde de, Tanzimatla birlikte batı kültürüne açılmamızın sonucu olarak, birçok Batılı yazar, şair ve tiyatrocu edebiyatçılarımızı etkilemişlerdir. Bunlardan özellikle Victor Hugo'nun Türk şairi Recaî-zade Mahmut Ekrem'i büyük ölçüde etkilediği görülmektedir.²

¹ "...Tous les grands écrivains se rejoignent par certains points, et sont comme les différents moments contradictoires parfois, d'un seul homme de génie qui vivait autant que l'humanité." Marcel Proust, **Contre Sainte-Beuve**, Pléiade, s. 276.

² Bkz. Dr.Zeynep KERMAN, **1862-1910 Yılları Arasında Victor Hugo'dan Türkçeye Yapılan Tercüme Üzerinde Bir Araştırma**, İ.Ü.Edebiyat Fakültesi Yayınları, No: 2436, İstanbul, 1978, 424 sayfa.

Uzun ömrüne birçok şiir, roman ve dram sığdıran Victor Hugo da, gerek dışardan, gerekse Fransız yazarları tarafından etkilenmiş ve esinlenmiştir. Bunlardan en önemlileri arasında Manzoni ve Stendhal, Madame de Staël (özellikle 1813 yılında çıkan **De l'Allemagne** isimli eseriyle), Alman yazar Schlegel ilk sırayı almaktadırlar.³ Victor Hugo'yu liderleri olarak kabul eden romantik akıma göre, klasisizmin kişisel duygusallığı ve hayalgücünü öneren akılcı anlayışı yerine, duygusallığa, kalbin ve ruhun açık anlatımına, bireysel heyecan ve duygulara yer verilmelidir. Bu konular aşk, tutkular, acı çekme, ayrılık, ölüm gibi insan doğasında var olan olgulardır.⁴ Victor Hugo özellikle siyasi ve sosyal içerikli konular yerine insan ruhuna, doğaya ve Tanrıya önem vermektedir.⁵ Kişisel duyguların ötesinde, Victor Hugo lirik şiirin evrensel olmasını da ileri sürmektedir. Bu bağlamdaki görüşünü **Les Contemplations** adlı şiir derlemesinde şöyle dile getirmektedir: "Öyleyse bir insanın hayatı mı? Evet, ama başka insanların hayatı da. Hiçbirimiz yalnızca kendinin denilebilecek bir hayata sahip olma şerefine erişemez. Benim hayatım sizin hayatınızdır, sizinki de benim. Benim yaşadıklarımı siz de yaşıyorsunuz, kader birdir. Bu bakımdan, şu aynayı alın, kendinize bir bakın. 'Ben' diyen yazarlardan bazen yakınırlar. Onlara: 'Bize bizden söz et.' diye haykırırlar. Ne yazık ki size kendimden söz ederken, gerçekte sizden söz ediyorum."⁶

Recaî-zade Ekrem Victor Hugo'dan şiir çevirileri yaparak edebiyatımıza romantik şiiri tanıtmıştır. Burada, örnek olarak Hugo'nun *Extase* adlı bir şiirini örnek olarak veriyoruz:

EXTASE

J'étais seul près des flots, par une nuit d'étoiles.
 Par un nuage aux cieus, sur les mers pas de voiles.
 Mes yeux plongeaient plus loin que le monde réel.
 Et les bois, et les monts, et toute la nature,
 Semblaient interroger dans un confus murmure
 Les flots des mers, les feux du ciel.
 Et les étoiles d'or, légions infinies,
 A voix haute, à voix basse, avec mille harmonies,
 Disaient, en inclinant leurs couronnes de feu;
 Et les flots bleus, que rien ne gouverne et n'arrête,
 Disaient, en recourbant l'écume de leur crête;
 -C'est le Seigneur, le Seigneur Dieu!

Les Orientales, XXXVII, s. 404

³ Bkz. Victor Hugo, **Préface de Cromwell**, Librairie Larousse, Paris VI, 1949, 90 sayfa.

⁴ Prof.Dr. Cemil GÖKER, **Fransa'da Edebiyat Akımları**, DTCF Yayınları, 1982, s. 33.

⁵ Dr.Zeynep Kerem, s. 254.

⁶ Bkz. **Les Contemplations**, Önsöz, 1856.

İSTİĞRAK

Bir mükevkeb geceydi ben tenhâ
 Bulunurdum kenâr-ı deryâda
 Pâk idi ebrden fezâ-yı semâ,
 Bahr ise bâdbândan âzâzde.
 Dalarak gözlerim ederdî hırâm
 Mâverâ-yı cihâna hayret ile
 Kûh u eşcâr ü kâinat tamâm
 Sanki bir lehçe-i garâbet ile
 Pürsiş eylerdi sırr-ı mânâyı
 Dalgalardan nücûm-ı zâhireden
 Ahterân tâc-ı pertev-efzâyı
 Eğerek râki'âne bâlâdan
 Dalgalar ki huruş-ı vahdetine
 Veremez kimse inkisâr ü direng
 Ser-füru ettirip şehâmetine
 Şöyle derlerdi hep behem âheng
 Geh bülendî sadâda, pestî gâh
 Vahdehu-lâ-ilâhe-illâllah

Recâîzâde Mahmud Ekrem

Mir'at-i âlem, nr. 14, 1300/1882-83, s. 217⁷

Victor Hugo ile Recâî-zade Mahmud Ekrem etkileşimine gelince, yaptığımız çalışma iki çarpıcı olayı ortaya çıkarmaktadır. Şiir sanatında Recâî-zade Ekrem'in Hugo'dan konu seçimi, duygusallık, lirizm ve bireysellik açısından etkilendiği ve her ikisinin de çok sevdikleri varlıkları olan çocukları Nijâd ve Léopoldine'i beklenmedik bir zamanda ve çok genç yaşta kaybetmiş olmalarıdır. Biz buna bir tür kader benzerliği diyebiliriz.

Hugo'yu büyük bir acıya boğan bu elim olay, 1843 yılında büyük kızı Léopoldine Hugo'nun, ki o zamanlar henüz ondokuz yaşındadır, Seine nehri üzerinde Villequier kasabası yakınında eşi Charles Vacquerie ile birlikte bir sandal gezisinde boğularak ölmesi sonucu meydana gelmiştir. Bu olay Hugo'yu o kadar etkilemiştir ki şair on yıl hiç bir şey yazmamış ve liberaller kampında çalışmak üzere siyaseti edebiyata tercih etmiş görünmektedir. Fakat Louis-Napoléon Bonaparte'ın 2 aralık 1852 deki hükümet darbesi onu uzun bir sürgüne zorlar ve bütün ümitlerini yıkar.

Konu şiirimizin başlığı olan **Les Contemplations** (Seyirler) 1856'da yayınlanmış olup Hugo lirik şiirinin başyapıtıdır. Kızının ölümüyle Victor Hugo'nun

⁷ Dr.Zeynep KERMAN, s. 307

üzerinde kara bir yıl olarak kalan 1843 yılı şairin hayatını iki devreye ayırmaktadır: "Autrefois" geçmiş zaman ve "Aujourd'hui" bugün. Geçmiş zaman güler yüzlü olup sıkıntılıdır, bugün ise yıkılmış fakat hiç ümitsizliğe düşmemiş bir ruh halini göstermektedir.⁸ Şair bu dizeleri, bu elim kazanın yıldönümünün bir gün öncesi yazmıştır.

Recaî-zade Mahmut Ekrem'in oğlu Nijâd ile bağlantısına gelince, doğumuyla babasını büyük ölçüde sevince boğar ve kendisiyle ilgili sevinç gösterileri içeren şiirlerin yazılmasına yol açar. Şair bu doğumla ilgili olarak şu dizeleri sıralar:

Mâzî için tesellî-yi evcâ'-ı bî-dâd
 Hâlimde hoş tutan beni her şâm u bâmdâd,
 Âtîme belki ferr verecek şem'-i şu'le-zâd,
 Vicdân nedîmi, mûnis-i cân, hem-dem-i fu'âd...
 –Geldim baba... açın kapıyı!
 –Vay gözüm Nijâd!

Gel sohbetiyle hâtırı şâdân eden çocuk!

Buradan da çocuk sevgisiyle mutluluğu bir arada yaşadığını görmekteyiz.

Victor Hugo'da da aynı durumu, bir baba olarak, çocuğunun sağlığındaki çizdiği mutluluk tablosunda gözlemlemekteyiz. Bunun kanıtı olarak Hugo'nun **Les Contemplations**'undan aldığımız *Souvenir* başlıklı şiirini gösterebiliriz:

SOUVENIR

Elle avait dix ans et moi trente,
 J'étais pour elle l'univers.
 Oh! Comme l'herbe est odorante
 Sous les arbres profonds et verts.

Elle faisait mon sort prospère,
 Mon travail léger, mon ciel bleu.
 Lorsqu'elle me disait: Mon père;
 Tout mon coeur s'écriait: Mon Dieu!

A travers mes songes sans nombre,
 J'écoutais son parler joyeux,
 Et mon front s'éclairait dans l'ombre
 A la lumière de ses yeux.

⁸ Dominique Barbéris – Dominique Rincé, **Langue et Littérature**, Nathan Yayınevi, Paris, 1992, s. 62.

Elle avait l'air d'une princesse
Quand je la tenais par la main
Elle cherchait des fleurs sans cesse
Et des pauvres sur le chemin.

Elle donnait comme on dérobe,
En se cachant aux yeux de tous.
Oh! La belle petite robe
Qu'elle avait, vous rappelez-vous?

Le soir, auprès de ma bougie,
Elle jasait à petit bruit,
Tandis qu'à la vitre rougit
Heurtaient les papillons de nuit.

Doux ange aux candides pensées,
Elle était gaie en arrivant...
Toutes ces choses sont passées
Comme l'ombre et comme le vent.

*HATIRA*⁹

O henüz on yaşında, ben otuzunda
Onun her şeyiydim ben.
O! Çayır ne kadar da güzel kokuyor
Sık ve yeşil ağaçların altında.

O beni yaşama bağlıyor,
İşlerimi kolaylaştırıp, geleceğimi aydınlatırdı.
Bana "Babacığım" dediği zaman:
Tanrım! diye bütün benliğim haykırırdı.

Sesini işitirdim nice düşlerimde,
Sevinç dolu konuşmasını duyardım,
Karanlıkta alnım aydınlanırdı
Gözlerinin ışığında.

Elinden tuttuğum zaman
Bir prensese benzerdi sanki
Çiçekler arardı sürekli
Yollardan geçen yoksullar için.

⁹ Şiirin Türkçeye tercümesi tarafımızdan yapılmıştır.

Gizlice sunardı onları
Korkardı incinmelerinden,
Ah! Giydiği o küçük elbise var ya,
Ne de yakışırdı ona, hatırlar mısınız?

Akşamları çalışırken mum ışığında,
Neşeyle cıvıldardı yanımda,
Pencerenin kızaran camına
Çarparken gece kelebekleri.

Temiz düşünceli tatlı melek,
Neşeliydi dünyaya gelirken...
Bütün bu güzel şeyler yok olup gitti,
Bir gölge, bir rüzgâr gibi sanki.

Yukarıda belirttiğimiz gibi *Souvenir* adlı şiirinin ilk altı kıtasında Hugo kızıyla mutlu olduğu, onun hayatında ne kadar önemli bir varlık olduğu düşüncesini sade bir anlatımla sunmaktadır. Onun on yaşından itibaren yanından hiç ayrılmadığını, ona baktıkça içine sevinç doğduğunu, onun çok temiz yürekli bir çocuk olduğunu en güzel bir şekilde dile getirmektedir. Son kıtasında ise, bütün bu güzel şeylerin ansızın geçip gittiğini ve kendisinin yalnızlığa düştüğünü ifade etmektedir. Bu kısmın *Recaî-zade Ekrem'in Nijâd'ın ölümünden sonraki yazmış olduğu aşağıdaki şiiriyle örtüştüğünü söyleyebiliriz:*

ÂH NİJÂD!

Hasret beni cayır cayır yakarken
Bedenimde buzdan bir el yürüyor.
Hayâline çılgın çılgın bakarken
Kapanası gözümü kan bürüyor.

Dağda kırdı rast getirsem bir dere
Göz yaşlarım akıtarak çağlarım.
Yollardaki ufak ufak izlere
Senin sanıp bakar bakar ağlarım.

Güneş güler, kuşlar uçar havada,
Uyanırlar nazlı nazlı çiçekler...
Yalnız mısın o karanlık yuvada?
Yok mu seni bir kayırır, bir bekler?

Cân isterken hasret oduyla yansın
Varlık beni alîl alîl sürüyor.
Bu kaygıya yürek nasıl dayansın?
Bedenciğin topraklarda çürüyor!

Bu ayrılık bana yaman geldi pek,
Rûhum hasta kırık kolum kanadım.
Ya gel bana, ya oraya beni çek,
Gözüm nûru oğulcuğum, Nijâd'ım!

Büyükada: 22 Mart 1316

Burada artık Nijâd yoktur. Şair evlat hasretiyle yanıp tutuşmaktadır. Onunla birlikte gezdiği yerleri hatırlamakta ve her şeyin kendisine oğlunu hatırlattığını vurgulamaktadır. Bu bir baba için gerçekten dayanılmaz bir acıdır.

Hugo'nun kızının ölümüyle yasa boğulup büyük acılar içerisinde kızının mezarına gitmesi, onunla sanki konuşması, ona kendisini ne kadar çok sevdiğini ifade etmesi bize Recâi-zade Ekrem'in Nijâd'ın ölümünden sonra içine düştüğü ruh halini hatırlatmaktadır ve bir baba olarak şu dizelerle gönül yarasını, özlemini, sevgisini ve hatıralarına bağlılığını yansıtmaktadır:

Demain, dès l'aube...

Demain, dès l'aube, à l'heure où blanchit la campagne,
Je partirai. Vois-tu, je sais que tu m'attends.
J'irai par la forêt, j'irai par la montagne.
Je ne puis demeurer loin de toi plus longtemps.

Je marcherai les yeux fixés sur mes pensées,
Sans rien voir au dehors, sans attendre aucun bruit,
Seul, inconnu, le dos courbé, les mains croisées,
Triste, et le jour pour moi sera comme la nuit.

Je ne regarderai ni l'or du soir qui tombe,
Ni les voiles au loin descendant vers Harfleur,
Et quand j'arriverai, je mettrai sur ta tombe
Un bouquet de houx vert et de bruyère en fleur.

Les Contemplations, IV, XIV.

Yarın, gün ağarırken...

Yarın, ortalığın ağardığı an,
Yola çıkacağım. Anlıyorsun, beni beklediğini biliyorum.
Sana ormanı, dağı aşıp geleceğim.
Çünkü senden uzun zaman ayrı kalamam.

Yürürken gözlerim hep sende,
Ne bir şey göreceğim, ne bir ses duyacağım,
Yalnız, tanınmaz bir halde, beli bükük, elleri bağlı,
Ve üzüntüden gündüzlerim gece.

Ne batan günün kızılığına bakacağım,
Ne de uzakta Harfleur'e yol alan yelkenlilere,
Sana kavuştuğumda, mezarına
Kır çiçeklerinden bir demet bırakacağım.

Etkileşimin sonucu olarak Victor Hugo'nun, doğa, sevgi ve çocuk şiirlerine de yer vermiş olması Türk şairlerinden bir çoğuna, özellikle de Recaî-zade Mahmut Ekrem'e büyük bir esin kaynağı olmuştur. Denilebilir ki Victor Hugo'nun Fransız Edebiyatı'nda, aile yaşamından esinlenerek¹⁰ babadan çocuğa duygu ve sevgi olgusunun ilk belirtisini veren şair olduğu gibi, Recaî-zade Ekrem de aynı kulvarda çocuğun aile bütünlüğünü sağladığı ve sevilmeye layık bir varlık olduğu, ona değer verilmesi gerektiği, zamansız ölümleriyle de aileler üzerinde unutulmaz acılar bıraktığını gösteren bir şair olmuştur. Bu etkileşimi göz önüne getirmekle Recaî-zade Mahmut Ekrem'in Victor Hugo'nun bir taklitçisi olduğunu göstermek değil, bütün sanatlarda olduğu gibi bir etkileşimin doğaldır.

Recaî-zade Ekrem, şiiri kendince tanımlayıp gerçek şiirin nasıl olması gerektiğini şöyle tanımlamaktadır: Gerçek şiir, parlak sözlerle süslenmiş dizelerden oluşan bir yazın türü olmaktan çok duygu güzelliği, düş güzelliği ve düşünce güzelliğinin tabiat güzelliğiyle birleşmesidir¹¹.

Buradan şu sonuca varmak istemekteyiz. Yazarların birbirinden etkilenmeleri doğaldır. Burada önemli olan yapılan çalışmanın büsbütün taklidi olmayıp, gerçekte var olan duygu ve düşüncelerin su yüzüne çıkmasında, belli bir yöntemle okuyucuya aktarılmasında, sonra gelenin öncekinden yararlanmasıdır. Bu görüşümüzü Cevdet Perin çok güzel doğrulamaktadır: "Böylece etkilenmeyi, yazarlardan birinin bir diğerini okuması, araştırıp incelemesi sonucunda, düşüncesine bir tür yakın görmesi ve yine kendi yolunda yürümesi, eserler vermesi olarak algılamaktayız. Taklit ya da 'aşırma' yı vurgulamak amacıyla değiliz."¹²

Sonuç olarak taklitçilikle esinlenmeyi kesinlikle aynı kefeye koymamamız gerekmektedir. Nasıl ki Victor Hugo, romantik şiirin kurucusu olarak, doğa ve insanın düş gücünü ve duyarlılığını, tek düzen kuralcılığının yerine, daha yumuşak bir anlatımı getirdiyse, Recaî-zade Ekrem de, şiirinde bireysel duyguları, toplumun temeli olan ailenin acı ve sevinçlerini en güzel bir dille yansıtmıştır. Hem Victor Hugo hem de Recaî-zade Ekrem "Moi – Ben" diyen ilk şairler olmuşlardır¹³

¹⁰ Bkz. Victor HUGO, *L'art d'être grand-père*, Maxi-Poche Classiques Français Yayınları, 1995, Paris, s. 8.

¹¹ Bkz. İsmail PARLATIR, *Recaî-zade Mahmut Ekrem*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları: 636, Ulucan Matbaası-Ankara, 1988, ss. 13-14.

¹² Bkz. Cevdet PERİN, *Tanzimat Edebiyatında Fransız Tesiri*, Pulhan Matbaası, 1946, İstanbul, s. 107.

¹³ Bkz. Erdoğan ALKAN, *Şiir Sanatı*, Yön Yayıncılık, 1995, s. 41.